

# KRONIKA

## KONFERENCIA ROK 1918, ROK NÁDEJE

### (13. ZASADNUTIE KOMISIE HISTORIKOV SLOVENSKA A RUMUNSKA)

Komisia historikov Slovenska a Rumunska zorganizovala v dňoch 16. – 17. 10. 2018 v rumunskej Alba Iulii vedeckú konferenciu venovanú stému výročiu roku 1918. Hostujúcou organizáciou bola miestna Univerzita „1. decembra 1918“ (Universitatea „1 Decembrie 1918“). Prívlastok názvu konferencie *Rok nádeje* odrážal vtedajšiu atmosféru nového začiatku pre národy a regióny, ktoré po konci prvej svetovej vojny a rozpadu Rakúsko-Uhorska získali samostatnosť. Predsedovia oboch častí komisie (Eva Mârza a Stanislav Mičev) vo svojich príhovoroch zdôraznili symbolickosť miesta, na ktorom sa toto stretnutie konalo. Totiž práve na pôde mesta Alba Iulia sa 1. decembra 1918 vyjadrili vybraní reprezentanti Sedmohradska za pripojenie tohto územia k Rumunsku. Rovnako symbolický je fakt, že komisiu hostí miestna univerzita pripomínajúca svojim pomenovaním jednu z najvýznamnejších udalostí rumunskej histórie. Z čelných predstaviteľov univerzity uvítala členov komisie prorektorka a zaželala im príjemný a tvorivý pobyt. Nasledovala úvodná reč riaditeľa Múzea národného zjednotenia (Muzeul Național al Unirii) v Alba Iulii, v ktorej poukázal na spoločné momenty novodobých slovenských a rumunských dejín a v krátkosti pripomenul samotný akt zjednotenia Rumunov v Alba Iulii z 1. decembra 1918. Posledným z úvodných rečníkov bol tajomník komisie Marek Syrný, ktorý prezentoval zatiaľ posledný publikačný výstup práce členov a hostí komisie, a to zborník venovaný dejinám baníctva na Slovensku a v Rumunsku v 15. – 18. storočí. Zborník opätovne vyšiel v slovenskej aj rumunskej jazykovej mutácii. V rámci úvodnej časti konferencie si jej účastníci minútou ticha uctili v roku 2018 zosnulého dlhoročného predsedu rumunskej časti komisie, profesora Nicolae Edriou. Jeho funkciu začala vykonávať profesorka z Alba Iulie Eva Mârza.

Prvému bloku konferencie predsedal Karol Hollý, ktorý vyzval k slovu Cornela Sigmireana. Ten v príspevku analyzoval vývoj národného povedomia Rumunov v Rakúsko-Uhorsku. Venoval sa najmä teoretickým otázkam formovania národa a národného povedomia, zdôraznil význam rímskej tradície, z ktorej rumunský národ odvodzuje svoj pôvod a na príklade osobností poukázal, ako sa tieto idey preniesli do reálnej politickej práce. S druhým referátom vystúpil Marek Syrný. Prierezovo vysvetlil zložitú politickú, vojenskú aj spoločenskú situáciu súvisiacu so začleňovaním Slovenska do Československa v rokoch 1918 a 1919. Podotkol, že Slovensko muselo byť ovládnuté mocensky, kvôli pretrvávajúcemu odporu predošlých maďarských a maďarónskych elít. Kým sa však stihol etablovať nový úradnícky aparát, tak v máji 1919 na Slovensko zaútočili jednotky boľševikov pod zástavou Maďarskej republiky rád. Až do letných mesiacov nemali boje pre československé jednotky priaznivý výsledok. Maďari obsadili východné Slovensko, veľkú časť stredného Slovenska a chystali sa zaútočiť na Bratislavu. Následne sa československým vojakom a dobrovoľníkom podarilo na viacerých úsekoch prejsť do protiofenzívy, pričom definitívnu bodku za konfliktom dalo

nakoniec rozhodnutie zasadajúcej mierovej konferencie v Paríži. Posledným prednášajúcim v doobedňajšom bloku bol Valer Moga. Podal detailný rozbor tzv. veľkého národného zhromaždenia z Alba Iulie 1. decembra 1918. Najskôr riešil sled udalostí, ktoré mu predchádzali. Potom spomenul, kto všetko na miesto prišiel – boli to spolky, cirkev, národné gardy, združenia remeselníkov, zástupcovia sociálno-demokratickej strany, organizácie vysokoškolských študentov atď. Cieľom zhromaždenia sa stalo vypracovanie spoločnej rezolúcie za pripojenie sa k Rumunsku. Spoločný príspevok Ľudovíta Hallona a Antona Hruboňa o hospodársko-politických koncepciách strednej a juhovýchodnej Európy po roku 1918 z pohľadu Slovenska prezentoval druhý z menovaných. Sľubná spolupráca Československa s Rumunskom v rámci tzv. hospodárskej Malej dohody sa nikdy nezrealizovala v očakávanom rozsahu. Od polovice 20. rokov začali vo väčšej miere ovplyvňovať vytváranie hospodárskych blokov v regióne predstavy reprezentantov silnejúceho nemeckého kapitálu. Novú intenzitu nabrali tieto snahy po nástupe nacistov k moci. Tretia ríša sa snažila vybudovať si na území juhovýchodnej Európy zdroj surovín pre vedenie vojny. Snahy o reštart Malej dohody pod taktovkou premiéra Československej republiky Milana Hodžu sa v závere 30. rokov minuli účinku.

V poobednom bloku bol predsedajúcim Sorin Arhire. Z celkovo šiestich prednášajúcich prezentoval svoj príspevok ako prvý Stanislav Mičev. Postupne vysvetlil udalosti smerujúce k vypuknutiu Slovenského národného povstania v auguste roku 1944 a následne sa zamerl na percepciu vzniku Československa a československej idey v povstaní. Spomínal osobnosti politikov aj armádnych dôstojníkov, ktorí sa vzopreli existencii Slovenského štátu ako satelitu Tretej ríše, o obnovení Československej republiky mali však rozdielnu predstavu ako predstavitelia londýnskej vlády. Odmietali opätovné zavedenie myšlienky jedného československého národa, naopak pre Slovákov chceli zabezpečiť rovnaké postavenie a právomoci a pre územie Slovenska väčšiu mieru samosprávy. Radu Tudorancea spracoval tému aktivít rumunského Červeného kríža počas prvej svetovej vojny v Bukurešti. Táto organizácia bola omnoho všestrannejšia, ako je to bežne známe. V Bukurešti boli jeho prostredníctvom a so zahraničnou výpomocou zabezpečované napr. jedálne, pošta, ošetrovne, oblečenie zajatcom, ubytovanie utečencom. Novou informáciou bolo zistenie, že Červený kríž rozhodol o zadržaní viacerých lekárov a zdravotných sestier v Bukurešti, aby tu pomáhali. Napriek tomu množstvo z nich odišlo do Moldavska. V meste spravoval dokopy až 26 nemocníc. Tretí v poradí Pavel Huszárik vyslovil na úvod svojej prezentácie o roku 1918 v kontexte Slovákov v Nadlaku výskumnú otázku, prečo sa tamojší Slováci v tak vysokom počte hlásili k svojej národnosti. Jeho argumentom pritom bolo, že sa tam nachádzalo až desať škôl, v ktorých do roku 1918 pôsobili slovenskí učitelia a kňazi. Komunita si tak napriek maďarizačnému tlaku udržala slovenské národné povedomie až do prevratu v roku 1918. Nasledovalo vystúpenie Karola Hollého, ktorý sa venoval situácii v roku 1918 a krátko po ňom, taktiež v Nadlaku. Sledoval situáciu v miestnej slovenskej komunite a načrtnol niekoľko otázok hospodárskeho či školského života. Poukázal tiež na problémy vyplývajúce z rozdelenia Nadlaku medzi Maďarsko a Rumunsko. Predposledným prednášajúcim bol expert na problematiku tzv. veľkého zjednotenia Marius Grec. V príspevku sa kvôli rozsahu zamerl na úlohu osobností z mesta Arad, ktoré mali pri zjednotení významnú úlohu. V nadväznosti na túto tému predstavil nové publikácie, ktoré vyšli pri príležitosti

jubilejného roku 1918, ako aj projekty, ktoré sa chystajú riešiť v blízkej budúcnosti. Pracovnú časť prvého dňa zakončil spoločný referát autorov Miroslava Sabola a Petra Mička. Druhý menovaný ho predniesol a načrtnol v ňom i veľký význam rieky Dunaj v rámci formovania československo-rumunského obchodu v prvom desaťročí medzivojnového obdobia. Ako problémy intenzívnejšieho rozvoja vzájomného zahraničného obchodu označili najmä technologické poddimenzovanie nákladného prístavu v Bratislave, ktorého kapacita napriek modernizácii nepostačovala. Tiež prírodné podmienky, najmä klimatické výkyvy a s tým súvisiacu nízku hladinu Dunaja, ktorá často znižovala najvyššie možné vyťaženie plavidiel a niekedy aj úplne znemožnila plavbu.

Na druhý deň boli naplánované celkovo štyri prednášky pod predsedníctvom Ioana Cârju. Sorin Arhire využil komparatívny prístup pri rekonštrukcii založenia Rumunskej légie v Taliansku počas Veľkej vojny, pričom doložil, že Rumunom slúžili za vzor už vtedy existujúce československé jednotky. V nadväznosti na túto tému spomenul aj postoj talianskej vlády k územným akvizíciám Rumunska v roku 1918 a na záver sa detailne venoval aj výzbroji a výstroju, akú mali mať rumunskí legionári. Následne Michal Ďurčo analyzoval dopravnú situáciu v severovýchodnom Uhorsku pred rokom 1918, teda na území, ktoré sa stalo neskôr súčasťou Československa ako Podkarpatská Rus. Týmto vznikla medzi Československou republikou a Rumunskom spoločná hranica, mimoriadne dôležitá zo strategických dôvodov, pretože v rámci tzv. Malej Dohody bolo za hlavného nepriateľa Rumunska aj Československa považované Maďarsko. V prípade vojnového konfliktu bol kľúčovým rýchly presun jednotiek na určené miesto, čo by bol však pri reálnom plnení spojeneckej zmluvy problém, pretože spojenia medzi Rumunskom a Československom kapacitne ani kvalitatívne nevyhovovali. Obidve vlády preto museli vzniknutú situáciu riešiť vypracovaním a realizáciou viacerých dopravných projektov. Ioana Cârja sa venoval účasti Rumunov zo Sedmohradska, Banátu a Bukoviny v rakúsko-uhorskej armáde. Ich počet odhaduje na približne 500 – 600 tisíc. Množstvo z nich bolo zajatých v Rusku a Taliansku. Výskumnou otázkou je zodpovedať, ako sa rodilo vo vojakoch rozhodnutie na dezerciu, aký vplyv na to mala národnosť v armáde atď. Detailnú prípadovú štúdiu chce vypracovať na základe analýzy dochovaných denníkov štyroch rumunských dôstojníkov. Posledným vystupujúcim bol Miroslav Kmeť, ktorý vo svojom referáte analyzoval udalosti rokov 1918 – 1919 v limitoch výučby dejepisu. Zvláštnu pozornosť venoval slovenskej dolnozemskej problematike a slovenským učebniciam dejepisu v Rumunsku. V súvislosti so situáciou na Slovensku okrem iného konštatoval, že pokiaľ učebnice vychádzajú z konceptu „dejín Slovenska a Slovákov“, bolo by užitočné oživiť výučbu daného obdobia aj o situáciu Slovákov, ktorí vtedy žili na územiach, ktoré sú dnes súčasťou Maďarska, Srbska, Chorvátska a Rumunska.

Počas celej konferencie prebiehali aj podnetné diskusie k referátom. Všetky referáty a diskusné príspevky boli vďaka ochotným členom rumunskej časti komisie (P. Huszárik, R. Mârza a E. Mârza) tlmočené do rumunčiny, resp. do slovenčiny. Po skončení pracovnej časti druhého dňa rokovania navštívili účastníci konferencie Múzeum Národného Zjednotenia. Celá konferencia bola zorganizovaná na vysokej odbornej, ale tiež kultúrnej a spoločenskej úrovni. Na internom rokovaní komisie sa doterajší tajomník komisie Marek Syrný vzdal svojej funkcie a za jeho nástupcu bol menovaný Karol Hollý. Bilingválny zborník z tejto konferencie zabezpečí rumunská strana. Nasledujúce zasad-

nutie komisie sa uskutoční v roku 2020 na Slovensku, pravdepodobne v Španej Doline. Témou tohto stretnutia bude umenie a kultúra. Na záver predsedovia komisie za slovenskú aj rumunskú stranu Stanislav Mičev a Eva Márza podpísali záverečný protokol a predniesli ďakovné reči.

Michal Ďurčo

## CYRILSKÁ A LATINSKÁ PÍ SOMNÁ KULTÚRA BYZANTSKO-SLOVANSKEJ TRADÍCIE NA SLOVENSKU DO KONCA 18. STOROČIA

V dňoch 23. – 27. októbra 2018 sa v Košiciach uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia*, ktorú zorganizoval Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v spolupráci s Centrom spirituality Východ-Západ Michala Lacka a Teologickou fakultou Trnavskej univerzity. Tematiku konferencie určilo výskumné zameranie a vedecký program projektu financovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja s názvom *Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia* (APVV-14-0029), ktorého koordinátorom a zodpovedným riešiteľom je profesor PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., pod vedením ktorého sa v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV uskutočňuje celý rad výskumov zameraných na byzantsko-slovanskú kultúru na Slovensku a v karpatskom regióne. Výsledky projektu, ktorý P. Žeňuch vedie, prinášajú systematizujúci a ucelený pohľad na cyrilskú písomnú kultúru s dôrazom na účasť slovenského kultúrneho horizontu na formovaní tejto duchovnej a kultúrnej tradície na Slovensku do konca 18. storočia. V rámci riešenia projektu sa identifikujú zdroje podmieňujúce národné a kultúrno-konfesionálne procesy súvisiace s kultúrnym rozvojom byzantskej cirkvi slovanskej tradície na Slovensku a v Karpatoch. Rozšírenie cyrilskej písomnej kultúry v celom karpatskom areáli poukazuje na dlhodobý proces, ktorý sa tu realizoval práve vďaka priamym kontaktom so slovanským Juhom i Východom. Osobitnú úlohu pritom zohrali vlastné duchovné a nábožensko-kultúrne zdroje. Osobitú dynamiku tieto procesy získali v kontexte s cyrilo-metodským kultúrnym dedičstvom, s kolonizáciou na valašskom práve, užhorodskou cirkevnou úniou a jej dôsledkami a s kánonickým zriadením Mukačevskej eparchie. S týmito historickými medzníkmi úzko súvisia aj jednotlivé etapy rozvoja písomníctva byzantsko-slovanského obradu v tomto historickom regióne strednej Európy.

Interdisciplinárna medzinárodná vedecká konferencia *Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia* patrí k finálnym výstupom projektu APVV. Okrem pracovníkov Slavistického ústavu a participujúcich členov projektu sa na konferencii zúčastnili pozvaní hostia zo Slovenska, Bulharska, Čiech, Poľska, Ukrajiny a Ruska. Pracovníčky Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a spoluriešiteľky projektu S. Vašíčková a Ľ. Wilšínská pred začiatkom konferencie edične pripravili zborník anotácií (S. Vašíčková – Ľ. Wilšínská (zost.). *Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV; Košice: Centrum spi-

rituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach; Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2018. 72 s.), v ktorom sa nachádzajú základné tézy projektu, prehľad výsledkov vedeckého výskumu v spomínanom projekte a anotácie príspevkov pozvaných hostí. Zborník anotácií je k dispozícii aj na internetovej stránke projektu (<http://www.cyrslav.sav.sk/>) spolu s ostatnými vedeckými výstupmi projektu.

Konferenciu otvoril P. Žeňuch, ktorý poukázal na štyri základné tézy, ktoré podmienili vznik projektu, hovoril o problematike systematického výskumu cyrilikou zapísaných prameňov súvisiacich s byzantskou kultúrou, ktorá spolu s nemeckými i latinskými písomnosťami tvorí neoddeliteľnú súčasť aj slovenského kultúrneho priestoru. Osobitne poukázal na zložitosti výskumu v oblasti výskumu jazyka tejto písomnej kultúry, na špecifiká získavania prameňov a podmienky ich výskumu. Na úvodný príhovor P. Žeňucha nadviazal Š. Marinčák, ktorý zdôraznil kultúrno-religiózný rozmer výskumu a jeho dôležitosť pri komplexnom výskume slovenskej kultúry v európskom kontexte.

V príspevku *Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia: identifikácia a interpretácia prameňov* P. Žeňuch predniesol základné tézy výsledkov projektu, ktoré prinášajú nové pohľady na miesto cyrilského písomníctva, kultúry, každodenného života a liturgie v kontexte medzikonfesionálnych vplyvov v karpatskom areáli a na Slovensku. Poukázal na dôležitosť heuristického bádania, bez ktorého nemožno uskutočniť ani ich interpretácie a následne realizovať kognitívne orientované výskumy. P. Zubko vo svojom vystúpení priblížil *Teologické poslanstvo Užhorodského Pseudozonara*. Zameral sa na historicko-teologické východiská, ktoré obsahuje súbor právnych dokumentov definujúcich život a fungovanie cirkevného a svetského prostredia. Rukopis zachytáva cirkevno-právnu tradíciu východného kresťanstva na konci stredoveku a patrí k prameňom spätým s nomokánonom, ktorého používanie v cirkvi byzantského obradu súvisí prekladateľskou činnosťou sv. Metoda na Veľkej Morave. Prameň sa pripravuje na vydanie v rámci edície *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae*, ktorého hlavným editorom je Peter Žeňuch v spolupráci Jelenou Beľakovovou a Desislavou Najdenovovou. Ďalšie štúdie a komentáre k vydaniu pripravuje P. Zubko a Š. Marinčák. Vydanie prameňa bude k dispozícii ešte v roku 2018. S. Zavarský vo svojom referáte prezentoval tému *Trnavské dejiny Byzancie od Františka Borgiu Kériho*. Svoj príspevok koncipoval ako pokus o vysvetlenie dobovej polemiky o pôvode byzantského obradu v Uhorsku.

K. Žeňuchová v príspevku *Cyrilská písomná kultúra na Slovensku ako jeden z prameňov výskumu folklórnych prozaických žánrov (opis a systematizácie folklórnych žánrov v cyrilských rkp. zborníkoch)* priblížila obsah neliturgických písomných pamiatok karpatského regiónu. S. Vašíčková hovorila o príprave edície ďalšej dôležitej písomnej pamiatky podkarpatskoruskej proveniencie, ktorá má úzku súvislosť s tematikou riešeného projektu. Predstavila referát s názvom *Tolkovanija Svjaščennogo Pisanija kak istočnik issledovanija kulturnoj kommunikacii meždu Vostokom i Zapadom*. Priblížila v ňom dva uglianske rukopisy, ktoré obsahujú okrem výkladov Svätého písma aj rozličné apokryfické texty a odkazy na latinské Gesta Romanorum. Ľ. Wilšínská v príspevku *K výskumu byzantsko-slovanskej monastickej tradície na príklade latinskej literárnej tvorby Joannikija Juraja Baziloviča OSBM (1742 – 1821)* sumarizovala svoje doterajšie poznatky z výskumov diela J. Baziloviča ako jedného z významných predstaviteľov ba-

ziliánskej monastickej tradície na Slovensku a pod Karpatmi. Príspevok *Liturgické texty z Bazilovičovho diela Explicatio / Tolkovanie* M. Strýčkovej ukázal v tomto kontexte na východiská tvorby latinsko-cirkevnoslovanského glosára, ktorý súvisí s Bazilovičovým dielom zameraným na výklady liturgii a liturgického slávania v prostredí Mukačevskej eparchie na prelome 18. a 19. storočia.

Príspevok T. Mrňávka *Obřad pokání podle Sinajského Slovanského Hlaholského Euchologia Sinaj sl. 37* sa venoval interpretácii Sinajského euchológia v kontexte súčasnej tradície cirkvi. Š. Marinčák priblížil vznik špecifickej hudobnej tradície na území severovýchodného Uhorska. Svoje východiská priblížil v príspevku *Liturgické a hudobné pamiatky viažuce sa k územiu dnešného Slovenska do konca 18. storočia*. M. Blahunková v príspevku *Cyrilské hudobné pramene byzantsko-slovanského obradu na Slovensku (stav súčasného výskumu a jeho perspektívy)* referovala o výskumoch súvisiacich s irmologionovou piesňovou tvorbou. Po prednesení referátov hlavný riešiteľ projektu P. Žeňuch vyzval prítomných hostí, aby reagovali nielen na prednesené referáty riešiteľov, ale aj na základe publikovaných výsledkov riešenia projektu zhodnotili prínosy tohto výskumu. (Protokol z verejnej oponentúry projektu s názvom Cyrilské písmoníctvo na Slovensku do konca 18. storočia. Protokol z verejnej oponentúry projektu APVV-14-00 publikuje S. Vašíčková v časopise Slavica Slavica, 2018. roč. 53, č. 2, s.181 – 185). Po verejnej oponentúre nasledovala verejná prednáška K. M. Dolgova z Ruskej akadémie vied s názvom *Vostok, Rossija, Zapad i Slavjanstvo: voprosy mirovoj geopolitiki* a po nej recepcia v priestoroch Centra spirituality Východ-Západ M. Lacka.

Na konferencii s príspevkom na tému *Od staroslovienčiny k cirkevnej slovančine* vystúpila aj J. Dudášová-Kriššaková. Priblížila v ňom zrod a vývin slavistiky a paleoslavistiky. E. Beľakovová z Ruskej federácie predniesla príspevok s názvom *Rasprostranenie kirilličeskich pamjatnikov cerkovnogo prava u slavjan v rannej novove vremia*, v ktorom sa zaoberala zdrojmi cirkevného práva v slovanskom kontexte a nadviazala tak na P. Zubka a pripravovanú edíciu Užhorodského rukopisného Pseudozonara. Na túto tému hovorila aj D. Najdenovová z Bulharska v príspevku *Iz istorii slavjanskich juridičeskich tekstov*. Blok uzavrel J. Stradomski z Poľska, ktorý predniesol referát o dejinách sporov o grécku vieru v poľsko-ruskej polemickej spisbe do konca 17. storočia, najmä po Brestskej únii (1596).

O vzťahu vládnej moci a cirkvi na Veľkej Morave referoval historik práva R. Jáger, ktorý sa venoval najmä otázkam prepojenosti vládnych a cirkevných štruktúr v stredoveku. E. Brtáňová v príspevku *Obraz konfesii a kultúr v katolíckej kázňovej próze na Slovensku v 18. storočí* sa zamerala na osobné a spoločenské aspekty, ktoré sú prítomné v písomne zachytenej kázňovej tvorbe v latinskom kultúrnom areáli. R. Letz predniesol príspevok na tému *Konfesionalizmus a jeho význam pri formovaní slovenskej kultúry*, v ktorom predstavil genézu vývinu slovenskej kultúrno-konfesionalnej identity. W. Bugel z Českej republiky sa venoval polemickým spisom M. Andrejly Orosvigovského, ktorý sa veľmi kriticky staval voči cirkevnej únii. E. Kocój z Poľska predniesla referát s názvom *Trudne dziedzczo? Kościół w Orawce na pograniczu polsko-slowackim jako źródło do badania wielokulturowego dziedzictwa regionu*. Príspevok bol výsledkom dlhodobej práce autorky, v ktorom načrtla historicko-etnografické špecifiká valašskej kolonizácie v celom priestore Karpát. Referát *Vlastné mená – svedkovia stredovekých*

byzantsko-slovanských kultúrnych a jazykových kontaktov prezentoval J. Krško. Autor v ňom prezentoval súvislosť názvov mnohých toponým s byzantsko-slovanskou kultúrou a valašským osídlením. E. Uzeňovová v príspevku s názvom *Karpatskaja narodnaja tradicija v balkanskoj perspektive* priblížila etnografické špecifiká karpatského areálu a M. Valencovová v príspevku *Christianskije cennosti v narodnoj tradicii rusin (na materiale polevyh issledovanij v vostočnoj Slovakii)* charakterizovala špecifické jazykové artefakty v tradícii slovenských obyvateľov v Karpatoch, najmä na Slovensku. K. Mičeva-Pejčeva predniesla referát *Etnolingvistični osobenosti na slovaški i bālgarski apokrifni molitvi* zameraný na odraz jazykových (etnolingvistických) osobitostí v apokryfných textoch modlitieb. K. Kirilov z Bulharska v príspevku s názvom *Terminologija na jestestvenite nauki v starobālgarskata literatura (Šestodnev i Nebesa na Joan Ekzarch)* prezentoval interdisciplinárny prístup k problematike výskumu stredovekej bulharskej prírodovednej terminológie.

Záver konferencie patril umenovedným a kulturologickým témam. I. Zadorožnyj z Ukrajiny predniesol príspevok s názvom *Problematyka doslidžeń ta džerela muzyčnych tekstiv liturhij prostopinija Bokšaja – Malynyča*, v ktorom sledoval zmeny vo vývine liturgických nápevov. Autor obohatil svoj referát o ukážky zmien, ktoré aj zaspieval. J. Medvedyk z Ukrajiny hovoril o ukrajinskej duchovnej piesni, ktorá ovplyvňovala tvorbu paraliturgických piesní v Mukačevskej eparchii na konci 18. storočia. V. Grešlík predstavil ikony ľudových a rybotyčských majstrov na východnom Slovensku zo 17. a 18. storočí. Poukázal najmä na podobnosti obrazov, ktoré sa nachádzajú na dnešnom území Poľska, Ukrajiny či Slovenska, a na existujúci zjednocujúci ikonopisecký štýl, ktorý spája toto umelecké vyjadrenie s rybotyčskou ikonopiseckou školou. E. M. Hrdinová z Českej republiky predniesla príspevok s názvom *Scripta manet?! Na okraj (konfesne vykládaných) různocení cyrilského nápisu na Michalovském kameni v komparaci s vybranými českými paralelami*. Autorka sa venovala možnostiam interpretácie stredovekej pamiatky. V. Žeňuch predniesol príspevok s názvom *Materiálne zabezpečenie uniatskych presbyterov na príklade obce Starina (okr. Stará Ľubovňa)*, v ktorom prezentoval svoje výskumy v oblasti poznávania materiálneho zabezpečenia presbyterov.

Konferencia bola ukončená záverečnou prehliadkou mesta Košice. Exkurziu sprevádzal V. Žeňuch a účastníkom predstavil Dom sv. Alžbety, katedrálu Narodenia Presvätej Bohorodičky a ďalšie košické pamätihodnosti.

Vavrínek Žeňuch

#### WORKSHOP OBRAZ HISTORICKÉ KRAJINY A JEHO PROMĚNY V NOVOVĚKÉM DIPLOMATICKÉM MATERIÁLU (1500 – 1945) (FORMY A PROMĚNY DIPLOMATICKÉ PRODUKCE V NOVOVĚKU III.)

Dňa 7. novembra 2018 sa v priestoroch Národného archívu v Prahe uskutočnilo tretie pokračovanie workshopu s názvom *Formy a proměny diplomatické produkce v novověku III.*, s podtitulom *Obraz historické krajiny a jeho proměny v novověkém diploma-*

*tickém materiálu (1500–1945)*. Organizácie tohto podujatia sa tentoraz ujala Katedra pomocných vied historických a archívneho štúdia Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe spolu s Národným archívom v Prahe. Organizátori konferencie si za cieľ určili najmä predstavenie rôznych možností využitia diplomatického materiálu pre poznanie stavu kultúrnej krajiny a životného prostredia v minulosti.

Počas štyroch blokov odznelo trinásť príspevkov od štrnástich autorov. Úvodný blok workshopu začal príhovorom profesorky Marie Bláhovej z Katedry pomocných vied historických a archívneho štúdia Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe a docentky Ivany Ebelovej z rovnakého pracoviska. Nasledoval prvý príspevok Zdeňka Hojdu (Katedra pomocných vied historických a archívneho štúdia FF UK v Prahe) s názvom *Reinstein, worunter ein altes hueffeyssen befunden*. Popisy hraníc plaského panství v 18. storočí. Prednášajúci v ňom predstavil proces vytyčovania hraníc medzi panstvami od spôsobu vymieravania, až po rôzne rituály, ktoré mali pomôcť zapamätať si hraničné body. Príspevok Michala Severu (Štátny oblastný archív v Zámrsku) *Spor o hranice panství Choltice a Heřmanův Městec v letech 1655–1660 ve světle dochovaného konvolutu písemností* poukázal na hraničný spor dvoch panstiev o územie pri obci Raškovice, ktoré bolo dlho známe ako zdroj kvalitného materiálu na výrobu mlynských kameňov. Posledný príspevok prvého bloku s názvom *Agenda mýcení lesů podél cest jako netradiční pramen pro poznání krajiny na Znojemsku v 17. století* predniesol Leoš Pecha (Moravský zemský archív v Brne). Oboznámil nás v ňom s dôvodmi kľčovania lesov popri cestách v minulosti, medzi ktorými dominovala, podobne ako v Uhorsku, ochrana pred zbojníkmi.

V druhom bloku odzneli štyri príspevky. Najskôr Vladimír Waage v prednáške *Hesseliův urbář, propojení textu a mapových příloh* predstavil túto národnú kultúrnu pamiatku. Mapové prílohy urbáru následne porovnával so súčasným stavom. Zbyněk Sviták (Ústav pomocných vied historických a archívneho štúdia FF MU v Brne) sa v príspevku *Mezi krajinou a úřadem. Rozšiřování panovnických nařízení po zemi na příkladu Moravy* na základe poslovských registrov pozrel na rýchlosť, s akou poslovia dokázali roznieť panovnícke patenty a nariadenia do všetkých častí jednotlivých regiónov Moravy. Nasledoval príspevok Miroslava Nemca (Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši) *Stav mestských lesů očami lesných inšpektorů (Ružomberok – prvá polovica 19. storočia)*. Prednášajúci sa v ňom pokúsil rekonštruovať stav lesů liptovského mesta Ružomberok v skúmanom období. Príspevok Marie Mackovej (Ústav historických vied FF UP v Pardubiciach) *Místo pro smrt: vnímání prostoru v trestních spisech patrimoniální správy, čtyřicátých let 19. století* analyzoval pohľad svedkov na miesta spáchania rôznych trestných činů.

Po obednej prestávke nasledoval tretí blok príspevků. Ján Valo (Katedra archívnic-tva a pomocných vied historických FF UK v Bratislave) popisoval *Slovensko-moravské pomezí po mnichovské dohode vo svetle (nielen) písomných prameňů*. Nezameral sa však len na obdobie tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia, ale tému rozobral už od konca 19. storočia, pričom poukázal na územné zisky a straty obidvoch krajín. Pavel Holub (Katedra pomocných vied historických a archívneho štúdia FF UK v Prahe) sa zameral na druhy archívnych dokumentů k téme *Les a jeho ochrana – sonda do úředních písemností okresních úřadů Humpolec, Pelhřimov a Kamenice nad Lipou z první*

*poloviny 20. století.* Na záver tretieho bloku Pavel Dufek (Národní archiv v Prahe) vo svojom príspevku *Proměny vlastnických poměrů v pozemkových reformách 1918–1945 a jejich podchycení v plánech a mapách* poukázal na zmeny v dobovej legislatíve týkajúcej sa pozemkového vlastníctva, a tiež predstavil druhy archívnych dokumentov k téme.

V poslednom štvrtom bloku odzneli tri príspevky. Najskôr Šárka Steinová a Filip Paulus (Národní archiv v Prahe) vystúpili s témou *Česko-bavorská hranice a proměna krajiny na příkladu zaniklé obce Česká Kubička*, pričom načrtli genézu vývoja tohto krátkeho úseku západočeskej hranice od 16. až do 20. storočia. Následne Zdeňka Kokošková (Národní archiv v Prahe) vystúpila s témou *Kartografická díla jako součást spisů nejvyšších okupačních úřadů protektorátu*. V poslednom príspevku konferencie *Změny majetkové držby a obrazu krajiny v Čechách po konci 2. světové války očima archivních pramenů* sa Milada Sekyrková (Katedra pomocných věd historických a archívneho štúdia FF UK v Prahe) zamerala najmä na záchranu archívnych dokumentov firiem nemeckých rodín vysťahovaných z Čiech po druhej svetovej vojne.

Workshop bol doplnený podnetnou diskusiou po každom bloku. Z príspevkov, ktoré tu odzneli, bude v nasledujúcich mesiacoch zostavená publikácia. Už teraz je v pláne štvrté pokračovanie tohto archívneho podujatia, ktoré by sa malo presunúť do Hradca Králové.

*Miroslav Nemec*

## ZA HORSTOM HASELSTEINEROM (1942 – 2019)

Dňa 3. marca 2019 nás navždy opustil dlhoročný člen medzinárodnej redakčnej rady Historického časopisu profesor Horst Haselsteiner. Horst Haselsteiner študoval od roku 1960 právo, históriu, slavistiku a germanistiku na Viedenskej univerzite. Po skončení štúdia pokračoval ako asistent na Viedenskej univerzite u Richarda Georga Plaschku. Promoval prácou *Srbi a vyrovnanie 1867. K politickému a štátoprávnemu postaveniu Srbov v južnom Uhorsku v rokoch 1860 – 1867*. Habilitoval sa prácou *Jozef II. a stolice v Uhorsku. Práva panovníka a stavovský konštitucionalizmus*. Roku 1988 prešiel ako riadny profesor pre dejiny juhovýchodnej Európy na univerzitu do Grazu. Roku 1993 prevzal ako ordinarius po Richardovi Georgovi Plaschkovi Ústav pre dejiny východnej Európy na Viedenskej univerzite, kde pôsobil až do odchodu do dôchodku v roku 2010. Horst Haselsteiner bol, spolu s Richardom Georgom Plaschkom a Arnoldom Suppanom, jedným z prvých a najaktívnejších historikov, ktorí po zmenách v strednej, juhovýchodnej a východnej Európe po roku 1989 začali intenzívne nadväzovať kontakty s kolegami historikmi z krajín bývalého sovietskeho bloku. Najprv v Grazi a potom vo Viedni organizoval medzinárodné konferencie k starším i moderným dejinám strednej, juhovýchodnej a východnej Európy. Tieto konferencie sa stali dôležitým fórom, na ktorých sa stretli a diskutovali historici o dejinách tohto mimoriadne komplikovaného a na dejiny bohatého regiónu. Aktívne pôsobil pri organizácii vedeckého života v tomto priestore ako splnomocnenec Rakúskej rektorskej konferencie pri Podunajskej rektorskej konferencii a stal sa členom predstavenstva Ústavu pre Podunajsko a strednú Európu (Institut für Donauraum und Mitteleuropa). Bol korešpondujúcim členom Rakúskej akadémie vied, čestným členom Maďarskej a Bosensko-hercegovinskej akadémie vied, členom Sudetonemeckej akadémie vied a umení. Pracoval aj v medzinárodnej organizácii CISH (Commission internationale des sciences historiques), kde zastával funkciu predsedu Medzinárodnej komisie pre historické slavistické štúdie, a taktiež v rakúsko-slovenskej, rakúsko-českej a rakúsko-maďarskej komisii historikov. Okrem svojej alma mater prednášal i na univerzitách vo Friburgu, Seattli a na viacerých maďarských univerzitách, ako aj na univerzite v Belehrade, Záhrebe a Sarajeve. Bol zakladajúcim dekanom Fakulty stredoeurópskych štúdií na Andrásyho univerzite v Budapešti. Horst Haselsteiner sa aktívne zapájal aj do spoločenského života, predovšetkým v katolíckych organizáciách. Ako člen predstavenstva nadácie Pro oriente, rakúskej katolíckej spoločnosti, napomáhal udržiavať vzťahy medzi katolíckou a ortodoxnou cirkvou. Podporoval sociálne projekty v Svätej zemi. Bol nositeľom Rytierskeho rádu svätého hrobu v Jeruzaleme, získal Veľké strieborné čestné vyznamenanie za zásluhy o Rakúsku republiku, a tiež vysoké štátne vyznamenanie Maďarska. Stal sa nositeľom viacerých cien a ocenení vo vedeckej oblasti. V Horstovi Haselsteinerovi stráca slovenská historiografia významného priaznivca a podporovateľa, ktorý sa vždy živo zaujímal nielen o *Historický časopis* ako člen medzinárodnej redakčnej rady, ale aj o celkove dianie v slovenskej historiografii.

Dušan Kováč